

ZPRÁVA Z KONFERENCE HANNAH ARENDTOVÁ O REVOLUCI aneb SMYSL (POLITICKÉ) SVOBODY V MODERNÍ DOBĚ

Konference konaná dne 22. května 2012 byla svolána Ústavem filosofie a religionistiky FF UK při příležitosti nastávajícího padesátiletého výročí od prvního vydání spisu *O revoluci* z roku 1963. Zároveň na sklonku loňského roku poprvé vyšel i český překlad spisu.

Smyslem konference bylo připomenout klíčové úvahy, které Arendtová věnovala evropské revoluční tradici, zapomenuté americké revoluci i ztracenému revolučnímu pokladu – tedy modelu přímé participativní demokracie. Zároveň nám časový odstup od autorčiny doby umožňuje, abychom si položili otázku, co konec bipolárního světa, ale i konec iluzí o zdánlivém konci dějin znamenal pro životnost rozlišení, která ve spisu *O revoluci* předložila. Klíčové je v tomto smyslu zejména pojetí sociální otázky jako otázky bytostně nepolitické. Toto pojetí je motivováno právě ochranou politického prostoru svobody před invazí cizorodých cílů a hodnot, které nakonec společenství přivádějí ke zkáze. Titulní otázka (politické) svobody pak přiměla některé řečníky, aby si zvolili perspektivu nedávných protestů jak v arabském světě, tak ve světě západním (hnutí Occupy, španělská „rozhožčení“), a pokusili se na tato hnutí pohlédnout optikou arendtovských kategorií.

Program konference byl rozdělen do dvou hlavních částí. Dopolední část se členila na dva tematické bloky po dvou přednáškách. První blok vycházel z distinkce mezi veřejnou sférou politiky a soukromou sférou hospodářství, na níž Arendtová staví rozhodující rozlišení své politické teorie. Tato distinkce totiž ústí do celé řady dichotomií, jejichž smysl je v mnohých případech diskutabilní, jakkoliv lze za jejich přínos považovat to, že vrhají ostré světlo na celou řadu klíčových problémů politické teorie (například na krizi moderního administrativního státu).

Jako první vystoupil se svým příspěvkem Štěpán Holub, který se zaměřil na dualismus veřejného a soukromého štěstí. Dichotomie, kterou Arendtová mezi oběma typy štěstí zavádí, podle něj ztěžuje diferencovanější a realističtější hodnocení politických struktur, což doložil na analýze americké revoluce i na návrhu systému rad.

Jana Vargovčíková ve svém příspěvku nazvaném *Názor kontra zájem: je Arendtové dichotomie udržitelná pro demokratické pojetí participace?* vyšla z paradoxní skutečnosti, že ačkoliv Arendtová staví do středu pojetí svobody občanskou participaci, zůstává její vliv v teoriích participativní demokracie a deliberativní demokracie překvapivě slabý. Rozhodující propast mezi oběma koncepcemi podle Vargovčíkové klade příliš radikální arendtovský protiklad mezi míněním (či názorem) a zájmem a s ním související protiklad mezi sociálním a politickým. Zájem podle ní nesmíme chápat deterministicky, nýbrž jako výraz kognitivní operace, tedy jako výraz interpretace místa jednotlivce ve společnosti, která se může v diskusi reformulovat a měnit. Hranici mezi politickou

a sociální oblastí obdobně nelze chápat jako fixní, nýbrž je sama politickou otázkou – revize hranic toho, co je politické, přitom představují rozhodující události politických dějin.

Druhý blok se zaměřil na klíčová rozlišení z II. knihy spisu *O revoluci* věnované sociální otázce, tj. (jak specifikuje sama Arendtová) otázce chudoby. V rámci svého pojednání Arendtová rozlišuje mezi třemi fenomény, které hrají roli ve vztahu k těm, kteří trpí bídou: vášní soucitu, pocitem lítosti a solidaritou, která je principem jednání.

Jakub Novák připomněl, že v kontextu myšlení Hannah Arendtové představuje solidarita spíše okrajový motiv. V první části příspěvku nejprve vymezil solidaritu vůči obdobným postojům – empatii, soucitu a lítosti. Ukázalo se přitom, že jedině solidarita dokáže obsáhnout množství lidí za pomoci pojmu a založit zájem na lidské důstojnosti. Druhou část svého vystoupení Novák věnoval příspěvku Richarda Rortyho, jenž universální nárok na solidaritu, který vznáší lidská důstojnost, považuje za příliš abstraktní. Solidarita se podle něj týká v první řadě „stejných“, těch, kteří jsou v některém ohledu „jedněmi z nás“; je čímsi již předběžným, poutem, které společenství váže jakožto společenství. Spíše než abychom solidaritu spolu s Arendtovou chápali jako výraz soudu, je proto lépe obrátit se ke schopnosti solidarizujícího chápat cizího, jiného jako jednoho z nás.

Na obecnější úvahu Nováka navázal se svým příspěvkem Milan Znoj, který se zaměřil na konkrétní interpretační problém: Rousseauovo „třídní“ pojetí soucitu, jak jej podává spis *O revoluci*. Analýza arendtovské interpretace Rousseaua má přitom značné důsledky pro udržitelnost její celkové koncepce veřejného, politického prostoru. Znoj ukázal, že se tvrzení o kontaminaci politického sociálním v argumentačním postupu Arendtové opírá právě o Rousseauovo pojetí obecné vůle, které Arendtová prohlašuje za „přesný popis“ stavu, v němž se nacházela francouzská společnost 18. století. Jde přitom o kontroverzní interpretaci, která obecnou vůli váže na *protiklad* k partikulárním vůlím, jenž předpokládá sebezničující život ve vnitřním konfliktu. Znoj naproti tomu vyzdvihl alternativní čtení Rousseauova pojetí obecné vůle, které do popředí staví představu rovnováhy či zprostředkování mezi krajnostmi. Interpretační jednostrannost Arendtové přitom považuje za důsledek implicitní orientace její kritiky na pozici Carla Schmitta (a na jeho čtení Rousseaua).

Odpolední blok nabídl tři příspěvky, které si zvolily za téma některou z dílčích pasáží spisu (pasáž věnovanou pokrytectví, pasáž věnovanou novému počátku a jeho vztahu k autoritě), případně se pokusily o syntetické čtení knihy v dialogu s paralelními koncepcemi vycházejícími z fenomenologie (Heidegger) či kritiky liberální tradice (Schmitt).

Blok zahájil Daniel Štech příspěvkem věnovaným otázce pokrytectví, jež představuje v rámci knihy *O revoluci* málo komentované, přitom však obtížné téma. Smyslem Štechova příspěvku bylo doložit, že pokrytectví představuje pro Arendtovou skutečný problém – pokrytec je v jejím pojetí zkažený až na kost, jeho působením se zkaženost stává ve světě zjevnou. Definuje-li Arendtová pokrytce jako herce, který je příliš ambiciózní, neboť oklamal nejen druhé, ale i sám sebe, podává tím sice neintuitivní, zato však velmi cennou definici pokrytectví, která přesvědčivě postihuje charakter specificky novověké hrozby

pro politické těleso. Jakkoliv je hon na pokrytce pomýlený, pokrytectví zůstává hrozbou.

Vít Pokorný svůj příspěvek pojal jako volný komentář k V. knize spisu *O revoluci* nazvané *Založení II: Novum Ordo Seclorum*. Arendtová v této části ukazuje, že ti, kdo zakládají nový politický řád, stojí před nutností vystoupit z bludného kruhu, který spočívá v tom, že po zrušení starého (ústavního) řádu nemají zakladatelé nového státu žádnou ústavní autoritu. Kdo má pak vlastně v takové situaci právo vytvořit ústavu novou, jejíž autorita není vynucená pouze násilím, tj. jejíž autorita není založena pouze performativně? Lze vůbec autoritu nového řádu na něčem založit, když odmítneme absolutní božskou moc, stejně jako universální nárok sebe sama potvrzujícího rozumu? Může být v podmínkách postindustriální a informační společnosti transcendentní základ autority proměněn na imanentní síť vzájemné důvěry, včleňující do lidské politiky celek všeho živého jako toho, co zakládá a zachovává? Pokorný hledání odpovědi na tyto otázky provázal s úvahami o charakteru soudobých protestních či explicitně revolučních hnutí, tedy s revolucemi tzv. arabského jara a sociálním hnutím v Evropě a USA (hnutí „Occupy“).

Závěrečným řečníkem celé konference byl Petr Přikryl, který si pro svůj referát zvolil obecnější úvahu a v příspěvku se zaměřil především na celkový rámec, v němž se kniha *O revoluci* odvíjí. Na základě této „symptomatické“ četby se dále soustředil na konkrétní kategorie (politično, revoluce, sekularizace/světskost světa, „základ“ autority). Hannah Arendtová se tak dostala do protikladu s linií politického myšlení, která vyznívá venkoncem antirevolučně. Klíčovou otázkou, která se stala předmětem živé diskuse, se ukázal být problém nového počátku a autority, kterou v sobě nese, respektive časovosti, která je novému počátku vlastní a která jej činí čímsi zároveň minulým i bytostně přítomným či současným.

Záměrem organizátorů bylo dát příležitost vystoupit jak mladým, začínajícím badatelům v doktorském studiu, tak zasloužilým akademikům. Vzhledem k tomu, že se zvolené téma svým charakterem pohybuje na pomezí filosofie a politologie, bylo zároveň naším cílem dát slovo badatelům z obou zmíněných oborů. Z tohoto hlediska je možné považovat konferenci za úspěšnou. Za nejcennější lze považovat dvě skutečnosti. Příspěvatelé v první řadě dokázali přivést ke slovu a kriticky zhodnotit vazby na myšlenkové tradice či pozice, z nichž Arendtova ve své koncepci vychází či se vůči nim vymezuje, aniž by však sama tuto návaznost či kritiku učinila výslovným tématem. V tomto ohledu lze připomenout například specifičnost jejího výkladu Rousseauovy kategorie „obecné vůle“, práci s pojmem „veřejného štěstí“ či ostré dělení mezi zájmem a míněním. Druhý výrazný přínos konference spočívá v tom, že se účastníci v textu monografie dokázali zaměřit na argumenty a na rozlišení, která často zůstávají mimo zájem interpretů, přesto však pozici Arendtové dále zpřesňují – namátkou uveďme postoj k fenoménu solidarity či problém pokrytectví. V poslední řadě se patří zmínit, že příspěvky vyvolaly živý ohlas a podnítily diskusi za účasti nejen ostatních řečníků, ale i posluchačů.